

Åländska lateraler

Eva Sundberg, Åland
Ida Toivonen, Carleton University

Abstract

The dialects of Swedish spoken on the Åland Islands display a rich variation in lateral sounds. This paper describes the laterals in the different dialects and comments on some recent changes. The dialects in the eastern Åland archipelago have a remarkably rich sound inventory with up to five lateral phonemes. The lateral systems in the dialects on the main Åland Islands are less rich, but they still display some interesting features. For example, retroflex laterals are distinct from the phonetically very close cacuminal laterals. Some distinctions are disappearing and some differences depend on social factors such as age, in addition to the traditional geographic distinctions.

1 Åland och dess dialekter

Åland är ett självstyrt örike mellan Sverige och Finland med enspråkigt svensk status. Fram till år 1809 tillhörde Åland Sverige. Åland består av 16 kommuner med en befolkning på cirka 26 000, av vilka cirka 11 000 bor i Mariehamn. De traditionella näringarna har varit jordbruk, fiske och sjöfart. Kontakterna över Ålands hav har i alla tider varit täta, och inkomsterna av ”lantmannavaror” som såldes i Stockholm var viktiga. Postvägen mellan Stockholm och Åbo (och senare Sankt Petersburg) gick över Åland. Stora händelser i världen blev snabbt kända här (Papp 1988).

Det åländska samhället var fram till början av 1950-talet mycket statistiskt jämfört med idag, förutom emigrationsvågor till USA (i början av 1900-talet) och till Sverige (efter andra världskriget).

Inte bara i geografiskt, utan även i språkligt hänseende, utgör Åland en bro mellan Sverige och Finland. Så här beskrev prosten von Knorring de åländska dialekterna, när han år 1860 skickar en förteckning över åländska dialektord till J.E. Rietz: ”I det inre av landet [dvs. Fasta Åland, förf:s anm.] och i de östra delarna talas det renast, i Eckerö likt Roslagsdialekten, i Jomala och Lemland något afvikande, än mera i yttre skärtrakterna, mest i Föglö och Kumlinge och allra mest afvikande i Kökars Capell” (von Knorring 1860).

De åländska dialekterna kan delas in i två huvudgrupper, en västlig och en östlig, till vilken skärgården öster om huvudön, Fasta Åland, hör. De väståländska (VÅl) dialekterna skiljer sig främst från de mellansvenska genom accenten; det anses att de åländska företrädesvis har akut accent. De åländska accentförhållandena är dock föga utforskade. De öståländska (ÖÅl) dialekterna uppvisar ålderdomligare drag, med likheter med dialekterna i såväl västra Åboland och södra Österbotten, som de norrländska.

Traditionellt har de åländska dialekterna hänförts till de östsvenska målen. Detta har kritiserats av en del forskare, vilka menar att släktskapet med dialekterna väster om Ålands hav är större än med dem öster om Skiftet (jfr Solstrand 1920). En del ryska ord, förmedlade av de ryssar som vistades på Åland under den ryska tiden (1809–1917), har lånats in i de åländska dialekterna. Dessa ord har anpassats till det åländska ljudsystemet; ett exempel är ordet *kleba* (av ryskans хлеб 'bröd') som uttalas med tjockt l (Ramsdahl 1976).

Det åländska samhället genomgår idag förändringar av samma slag som övriga samhällen i västvärlden med ökad globalisering, förändringar som ger avtryck i dialekterna. För 100 år sedan hörde man på dialekten från vilken socken, eller till och med från vilken by folk kom. Idag är det inte lika lätt att särskilja dialekterna. De har utjämnats till närmast ett åländskt regionalspråk: det hörs tydligt att talare kommer från Åland.

2 L-ljuden

I den här studien vill vi beskriva de åländska lateralerna, vilka de har varit och vilka de är idag. Vi börjar med att ta en titt på vilka l-ljud som förekommer i de åländska dialekterna.

Dialekterna i de nordgermanska språken uppvisar flera slags l-ljud. Inte mindre än fem l-ljud finns representerade i de åländska dialekterna. Dessa utgör en viktig dialektmärkare mellan de västliga och de östliga målen. Gösta Bruce beskriver i sin bok *Vår fonetiska geografi* (2010) de olika l-ljud som förekommer i svenska dialekter. Han konstaterar att l-ljudet kan ge god information om dialekttillhörighet. Standardvarianten i svenska är s.k. tunt l-ljud. Jämte detta förekommer i första hand s.k. tjockt l-ljud, också kallat kakuminant eller l-med-slag (s.k. flapp; eng. *flap*). Vidare räknar han hit supradentalt l, som är en realisation och sammansmältning av r+l.

Den vanliga l-ljudsvarianten i världens språk är nog ändå en tonande lateral utan särskild extra – sekundär – artikulation såsom palatalisering (i-karaktär) [...] Det tjocka l-ljudet, som realiseras med en flapp, d.v.s. där artikulatoren (det bakåtböjda tungbladet) med ett slag framåt passerar förbi artikulationsstället, är relativt sett ovanligt bland världens språk men är bekant förutom i svenska och norska också från en del indiska språk och från en norditaliensk dialekt. (Bruce 2010: 156 ff)

I fornnordiskan gjordes en kvalitativ skillnad mellan l och ll, så att kort l uttalades velart eller ”mörkt”. Detta ”mörka” uttal har troligen givit upphov till tjockt l, vilket uppstod endast medialt och finalt. I en stor del av området med tjockt l assimilerades fornnordiskt rð till tjockt l, som t ex i garð ’gård’ [go:r] (Sandøy 1987: 184 f).

Förutom de tre l-ljuden som presenterats här ovan finns ytterligare två i några östländska dialekter, nämligen palatalt l och tonlöst l (Sundberg 1993).

Palatalt l [ɬ] är ett ovanligt ljud i svenska dialekter. Det förekommer förutom här även i angränsande åboländska Houtskär, samt på några orter i Härjedalen. I Norge är det betydligt vanligare. Palataliseringen började i fornnordiskan troligen med långt ll som stod efter höga vokaler (Sandøy 1987: 184). I de åländska dialekter som uppvisar palatalt l finns även palatalt n, d och t. Bäst bevarade är dessa ljud i Brändö. ”Palatalisering innebär att en palatal, [j]-liknande tungform överlagras på den primära artikulationen” (Engstrand 2004: 157).

Tonlöst l [ɬ] som är en lateral frikativa, förekommer inte i standardsvenska och är heller inte särskilt vanligt i världens språk. Det finns bl.a. i walesiska, där det står i kontrast med [l] som är vanligare. Ljudet förekommer i svenska dialekter, i vissa dialekter i Åboland och Österbotten, ex Närpes (Ivars 1988: 97–98) och i vissa dalmål, ex. Orsa (Engstrand 2004: 144–145, 171). Det har uppstått ur fornnordiskt tl. Det förekommer inte på västra Åland utan bara längst österut i den åländska skärgården (främst i Brändö). Det är ett ljud på stark tillbakagång och används knappt ens av äldre personer längre. Vill man ännu höra det, bör man bege sig till Brändö. Starkast är dess förekomst i sammansättningar av ordet [liH-] ’lill-’ och i ortnamn som [griffkɔbb] ’Grisselklobb’, [-hɛɬæ] ’-hasseldunge’.

3 Vad vet vi om lateralernas åländska historia?

Det är främst de östländska dialekterna som har dokumenterats, vilket med dagens perspektiv inte är förvånande: ännu idag talas de mest särpräglade dialekterna i skärgården och har därför tilldragit sig det största intresset hos dialektforskare.

Det första kända dokumentet på åländsk dialekt är en dikt skriven 1709, kallad ”Bröllopsdikten från Föglö”. I texten finner vi bl.a. följande exempel på l-ljud: *lägg* ’lägga’, *sluut* ’slut’, *tell* ’till’, *kiööl* ’köl’, *präsgål* ’prästgård’, *ailt* ’allt’, *sailt* ’salt’, *jältains* ’hjärtans’, *jaolt* ’gjort’.

Hur textens l uttalades denna tid är naturligtvis svårt att veta. Ett uttal kan vi i alla fall vara säkra på: med i framför l markerar författaren Samuel Mansnerus, som var uppvuxen i Brändö, att l är palatal (*sailt*). Vi kan även konstatera att ordet *präsgål* slutar på l; hurdan kvaliteten var på detta l vet vi inte med säkerhet, men vi kan förmoda att det var kakuminalt. Skrivningen lt i *jältains* och *jaolt* kan tyda på två saker: (i) l (tjockt l) och r kan växla (jfr uttalen *klita* ’krita’ och *blåjup* ’bråddjup’); (ii) r var så kraftigt påverkat av efterföljande tonlös klusil att det kunde uppfattas som ett l. (Dagens Brändömål utmärks av mycket kraftig tonlöshet hos lateraler och nasaler före tonlösa klusiler.)

Ing-Marie Loman (1988) har studerat bröllopsdikten, och hon skriver om den palatala lateralen så här: ”Man har satt uppkomsten av denna palatalisering i samband med konsonantförkortningen: en ursprunglig opposition mellan långt och kort l resp. n skulle ha ersatts av en opposition mellan palatalt resp. dentalt uttal. I Finland är denna palatalisering av långt n och l belagd i delar av mellersta och södra Österbotten, i Åboland och på Åland”; Loman hänvisar här till Hultman (1894: 235).

Två dialektuppteckningar från 1880-talet från den nordöstra skärgården avslöjar en hel del om l-ljuden.

Jacob Nordqvist skrev 1873 ”Dialektord från Kumlinge och Brändö socknar”. Han skriver vissa l (och även n) med fet stil. Med kännedom om dagens dialekt kan vi sluta oss till att ett **l** kan stå för: (i) kakuminalt l (*glina* ’skratta’, *måmbla* ’tala i näsan el. i skägget’ dvs. ’mumla’); (ii) palatalt l (*bållar* ’kokar’, *illa* ’illa’); (iii) tonlöst l (*krihl* ’körtel’, *slanka* ’spatsera’).

Liknande upplysning om l ger Petter Solstrand i ”Grammatikaliskt material samt ordanteckningar från Brändö” år 1880. Med ett streck under l markerar han kakuminalt l, t.ex. *flejn* ’isfläck’, *gål* ’gård’ och under ll palatalt l, t.ex. *halla* ’nät-sänke’. Han beskriver dem så här: ”Ljuden d, l, n och t uttalas i vissa ord (betydligt många), när man vid uttalet hvilar på dem, icke såsom i högsvenskan, utan göres på ett egendomligt sätt vekare (dock icke egentligen muljerande). Hör/märk hur Brändöbon säger: kudda, skulla, kunna, hitta, beredda, valla, kannu, bittu.” [’kudda, ko’, ’(hö)skulle’, ’kunna’, ’hitta’, ’beredda’, ’valla’, ’kanna’, ’bytta’]

Ordet *fölling* 'foten på en strumpa' skriver Solstrand [föthling], för att markera att l är tonlöst; *fölling* är bildat av fot.

Anton Karstens avhandling *Kökarsmålet* från år 1891 presenterar en mycket utförlig genomgång av språkljuden i dialekten på Kökar, socknen längst i sydost. Han tycks vara väl förtrogen med landsmålsalfabetet, och har kontakt med prof. Lundell under arbetets gång. Karsten uppger fem lateraler i målet: tonlös postdental (*hassel, nässla*), tonande postdental (*land, fil, tell*), tonande supradental (*slakta, eld, farlig*), tonande kakuminal (*flein, ögla, segel*) och tonande dentipalatal (*falla, allt, folder* 'full'). Inom parentes anger han ytterligare tre lateraler: tonlösa motsvarigheter till supradental, kakuminal och dentipalatal. Den dialekt som Karsten beskriver talades i början av 1800-talet. Han beskriver även hur dialekten förändras.

Ett försök att fonematisera de fem olika l-ljuden ger följande resultat: Den tonlösa postdentalen är ett fonem, eftersom vi kan jämföra ord som t.ex. *kjol* – *bord* [teu:ɫ – bu:ɾ]. Svårare är att bestämma hur många fonem de fyra tonande l-ljuden representerar. De har en något avvikande distribution. Det ligger nära till hands att misstänka att några eller samtliga l-ljud står i komplementär distribution och är allofoner av ett enda fonem, i synnerhet som de flesta språk oftast har endast en lateral (Garlén 1988: 42). Emellertid visar fonemanalysen att kökarsmålet faktiskt kan anses ha fyra olika fonem, som samtliga är tonande lateraler (Sundberg 1993: 171).

Det finns egentligen endast en beskrivning av en västländsk dialekt, nämligen Vidar Sjöbloms uppsats från 1924, vilken behandlar den dialekt som talas runt fjärden Pantsarnäsfjärden på Fasta Åland. Enligt den tidens sed utgår Sjöblom från standardspråket (högsvenskan) och undersöker dialektens motsvarigheter till l-ljuden. Han särskiljer tre l-ljud: dentalt, supradentalt och kakuminalt l. På ett överskådligt sätt redogör han för de olika l-ljudens distribution (versalerna D, T, N, S markerar kakuminal):

- (i) Dialektens dentala l-ljud artikuleras dorsolingvalt och är det regelrätta l-ljudet.
 1. I uddljud, ex. *lat, liv*.
 2. I fördubbling, ex. *kalla, hälla*.
 3. I förbindelse med föregående dental, ex. *sadla, sprattla, vassla*.
 4. I allmänhet i gammal förbindelse med efterföljande dental konsonant, ex. *halt* med kort a och långt l (men [ha:T] till [ha:ɾ]), *bolster* (men [bɔSTahɔɾm]).
 5. Efter i (och y) samt oftast efter e, ex. *vila, vela*.
- (ii) [l] motsvarar (jänte – ovanligare – l) den högsvenska förbindelsen rl, ex [fa:lɪ] 'farlig', [pæ:lɑ] 'pärla'.

(iii) [ɾ] motsvarar

1. i alla andra ställningar än de ovan nämnda hsv:s l, ex. [gammaɾ], [haɾm], [kaɾv], [kɾɔkka], [mjœɾk], [tæɾja]. Anm. Omedelbart före d, t, n, s (dvs D, T, N, S) reduceras kakuminalt l ända till bortfall.
2. Stundom alternerande med apikoalveolart d [d], i många fall hsv:s apikoalveolara d (skriftens rd): ex. [bœ:ɾa] 'bördä', [fjæ:ɾ] 'fjärd', [go:ɾ] 'gård', [hæ:ɾa] 'häl', [ju:ɾ] 'jord'.

I en anmärkning påpekar han vidare att kakuminalt l aldrig används i böjningsformer av verb, ex. *förde* och *hörde*.

De uppgifter vi har om lateralerna i de åländska dialekterna från äldre tid handlar främst om de ÖÅl dialekterna. Det kanske inte är så förvånande med tanke på att de VÅl dialekterna i stort stämmer överens med dialekterna på andra sidan Ålands hav, de östmellansvenska målen (se karta i Bruce 2010: 27), och därför inte har rönt någon större uppmärksamhet.

4 De åländska lateralerna idag hos äldre och yngre talare

Av det som nämnts ovan framgår att lateralerna är en viktig dialektmarkör på Åland. De östliga dialekterna utmärks i hög grad av sina l-ljud. Här presenterar vi vilka l-ljud som finns i åländska dialekter idag och vem som använder dem. Vårt material består förutom av egna iakttagelser (båda författarna har sin språkliga grund i åländsk dialekt) även av nyinspelat material (Swedia 2000 och Spara talet) samt nyare litteratur om åländska dialekter (Svenblad 1996; 2008). Personer födda före 1960 är äldre talare; yngre talare är födda efter 1960.

Väståländska dialekter

I de VÅl dialekterna finns fyra l-ljud; de tonande, dentalt, supradentalt (eller retroflect) och kakuminalt samt ett tonlöst dentalt. (Se bl.a. Svenblad 1996.) De har inte fonemstatus, utan är bundna allofoner, vilket innebär att deras förekomst är beroende av de omgivande ljuden (Bruce 2010: 31).

Vilka är då betingelserna för att en viss allofon används?

1. Dentalt l, ”tunt l”, används initialt (oberoende av efterföljande vokal), ex. *liv*, *lås*, *lucka*; i fördubbling (oberoende av omgivande ljud), ex. *falla*, *mellan*, *till*, *troll*; framför d efter kort vokal, ex. *mild*, *skuld*; framför t efter kort vokal, ex. *salt*, *kulting*.

2. Supradentalt l [ɭ] förekommer efter lång vokal, oftast motsvarande skriftens rl, ex. *pär̀la, farlig, sorl*.
3. Kakuminalt l, ”tjockt l”, [ɽ] förekommer efter lång vokal i betonad stavelse, som inte är /i/ eller /y/, ex. *gård, hal, kula, väl, Åland*; efter obetonad stavelse i ord som *gam-mal, nagel* och i sockennamnet *Jomala*; efter b, p, g, k, f initialt och medialt, ex. *blad, plocka, glömma, kackla, flinga*; efter kort vokal (dock inte om vokalen är /i/ eller /y/; ex. *vilken, film* med tunt l) framför p, j, k, v, m, ex. *stalp, älg, holk, själ̀v, halm*. Som vi ser av exemplen kombineras endast undantagsvis främre höga vokaler med tjockt l. Då [ɽ] förekommer framför dentalerna d, t, n, s sammansmälter det med efterföljande konsonant, som under påverkan av det kakuminala l:et också blir kakuminala, ex. *vald* [va:D], *halt* [ha:T] av *hal, aln* [a:N], *hälften* [hæTTen], *Bolstaholm* [bɔSTahɔɽm] (ortnamnet är ursprungligen bildat av *bol-* [bu:ɽ-]). Denna ”kakuminalisering” sträcker sig över morfemgränser, ex. i *kulspetspenna, stolsben* och *Jomalsocken*.
4. Tonlöst dentalt l förekommer endast i början av ord i förbindelse med s. Ex. *slag, släkt*.

Dessa är grundreglerna för lateralernas förekomst i de VÅl dialekterna. Det finns varianter, i synnerhet gällande förekomsten av tjockt l i ordslut på -el: *axel* med tunt l, *nagel* med tjockt l.

Som vi sett tidigare anger äldre uppteckningar förekomst av retroflect l (som uttal för kombinationen rl). Vi kan dock konstatera att vissa äldre dialekttalare i stället använder tunt l: *fa:li* ’farlig’, *pä:lår* ’pärlor’. Yngre personer har däremot ett tydligt retroflect uttal. Påverkan av skriftens /rl/ är en tänkbar orsak till detta.

Äldre beskrivningar (t ex Sjöblom) skiljer mellan retroflexer och kakuminaler vilka har uppkommit av en sammansmältning av r+dental, resp. tjockt l+dental, där den senare artikuleras längre bak mot gomtaget med en kraftigare bakåtböjning av tungan. De markerar distinktion mellan *borsta* och *Bolstad-*, (*äppel*)*kart* och *halt* (av *hal*). Idag är denna skillnad upphävd. Bruce (2010: 158) beskriver det så: ”Det tjocka l-ljudet och de supradentala (retroflexa) konsonanterna är också tydligt besläktade. Släktskapen gäller inte bara den artikulatoriska gesten, i samma slagläge från en första fas med bakåtböjd framtunga både för tjockt [ɽ] och supradentalt [t d ʂ ŋ] utan också likhet i den resulterande produkten i artikulationen av tjockt [ɽ].”

De fyra l-ljuden används idag av både äldre och yngre personer. Äldre personer använder dem alla, medan yngre i allt mindre omfattning använder tonlöst l (för initialt sl) och tjockt l. Möjligen uppfattas just tjockt l som ”lantligt” (det används sparsamt i Mariehamn) och det förekommer knappast i skolvärlden. Å andra sidan

finns exempel på att just tjockt l markerar tillhörighet; bland ungdomar förekommer ett begrepp som kallas ”moppeåländska”. Den språkvarianten talas av ungdomar som med bl.a. tjockt l markerar sin tillhörighet. Detta är ett fenomen som är känt: ”Det finns mycket som talar för att detta ljud [tjockt l] inte enbart är en regional markör utan också har en tydligt sociolektal prägel. Genom att använda det kan man stämplas in som folklig och möjligen lantlig, och genom att avstå från det som urban och kanske mera hemma i bildade kretsar.” (Bruce 2010: 160)

Yngre talare som använder tjockt l skiljer i allmänhet inte mellan *Bolstad* och *borsta*. De är dessutom ofta osäkra på om ett ord kan sägas med tjockt l eller inte.

Östäländska dialekter

De ÖÅl dialekterna, av vilka dialekten i Brändö är den mest utpräglade, uppvisar en annan bild av lateralerna. Här finns nämligen inte mindre än fem olika l-ljud, av vilka fyra har fonemstatus, /l/, /ɫ/, /ʎ/ och /ʌ/ (Sundberg 1993: 80 ff.). Lateralerna här uppvisar likheter med dem i vissa norska dialekter och därför grundar sig analysen till stor del på Helge Sandøys beskrivning:

Når vi skal etablere foneminventaret, kan vi finne fram til *minimale par* [...] Det er ein sikker og effektiv metode. Men det er ikkje alltid moglig å finne perfekte minimale par. Det *kan* botne bare i det tilfeldige at dialekten manglar eit ord med den aktuelle lydkombinasjonen; eit slikt ord kunne kanskje godt tenkas. [...] Ettersom fonologien er oppbygd slik at vi med å kjenne fonemstrukturen i eit ord og dei fonologiske reglane i språket skal kunne *slutte oss til* den nøyaktige uttalen av ordet, må vi i ein fonologisk analyse undersøke om det fins ein regel som kan forklare den lyden – eller den *fonen* – vi vil avgjøre statusen til. Greier vi ikkje å formulere ein fonologisk regel for denne uttalen, tvingar det oss til å etablere den undersøkte fonen som eige fonem. (Sandøy 1987: 27)

Dentalt l och retroflect l följer samma regler för distributionen som i de västäländska dialekterna, ex. *liv*, *farlig*. Liksom vi sett ovan har retroflect l en svag ställning i dialekten; ett exempel på detta är ordet *karlavagnen* där l är dentalt. Liksom i de flesta åländska dialekter är numera [ɫ] som realisation av /rɫ/ så gott som regel.

Inom ett stort nordiskt dialektområde har dentaler palataliserats. Denna palatalisering började troligen med långa dentaler som stod efter höga vokaler. Bland svenska dialekter är palatalt l numera ovanligt; bland de åländska finns de främst kvar i Brändö och delvis i Kumlinge.

De tonande lateralerna mister stämtonen, åtminstone i sin senare del, omedelbart före tonlös klusil. Tonlösheten utmärks av en kraftig luftström, som ett kraftig h-haltigt utandningsljud.

1. Kakuminalt l skiljer sig från det västländska på det sättet att det inte sammansmälter med efterföljande ljud: [a:ɾn] 'aln', [sko:ɾd] 'sköld', [ha:ɾt] 'halt' (av 'hal'), [hæɾftɛn] 'hälften'. I ÖÅl finns ett par exempel på [e:] framför [ɾ]: [hje:ɾ] 'säl', [ve:ɾ] 'väl'.
2. Palatalt l står
 - (a) efter kort vokal, som är [i, e, a, u] samt [o] i ett par ord. (Någon vokal /y/ finns inte i dialekten.) Ex. [aɿɿa] 'alla', [hɛɿɿ] 'häll', [miɿɿlan] 'mellan', [ruɿɿa] 'rulla', [troɿɿ] 'troll';
 - (b) framför /d/ och /t/: ex. [i:sbiɿd] 'isbill', [fuɿdɛr] 'full' (maskulin form av adj.), [saɿt] 'salt', [kuɿtɔ] 'kultig' (feminin böjningsform av adj., 'knubbig').
3. Tonlöst l förekommer efter kort och lång vokal, oftast efter kort vokal. Ex. efter kort vokal är [haɿ] 'hassel', [nɛɿ] 'nässlä', [liɿtɿŋa] 'lillbarn'; efter lång vokal [o:ɿ] 'åtel' (används nedsättande om person).

[ɿ] och [ɿ] kontrasterar med övriga l-ljud i nedanstående minimala par:

[iɿɿa] 'illa' – [villæ] 'bra'; [vaɿɿa] 'valla' – [vaɿa] 'vassle' – [kallæ] 'Kalle';
 [hɛɿɿæn] 'hällen' – [hɛɿæ] 'hässle, hasseldunge' – [ɛllæn] 'Ellen';
 [ɛu:ɿ] 'kjol' – [su:ɿ] 'sol'; [o:ɿ] 'åtel' – [o:ɿ] 'ål'.

Dialekten i Brändö, som är den ålderdomligaste på Åland, har under de senaste årtiondena utjämnats i riktning mot ett åländskt regionalspråk. Personer födda efter 1965 behärskar inte dialekten. Detta märks i synnerhet i realisationen av lateralerna, brändömålets verkliga dialektmarkör. Gammalt tonlöst [ɿ] har först förändrats till [ɾ] och sedan till [l] (och har alltså fått stämton). Palatalen [ɿ] har övergått i [l].

Som en kuriositet kan nämnas att dialekten i en by av Brändös tio byar (Björnholma) saknar palatalt l och n. Folk tror att det har att göra med att fiskuppköpare från Stockholm vistades där på vintern. Detta stämmer överens med det som Ann-Marie Ivars diskuterar i sin artikel i denna volym.

5 Sammanfattning

Lateralerna är en viktig dialektmarkör på Åland: de åländska dialekterna har två något olika lateralsystem. De västliga l-ljuden påminner i hög grad om de mellansvenska dialekterna vad gäller både realisation och distribution. De kakuminala l-ljuden

som tidigare var vanliga används i dag mindre av yngre talare än äldre talare. De östäländska karakteriseras av flera l-ljud, vilka förekommer också i perifera dialekter i Norden. De östäländska dialekterna följer samma mönster som de västliga. Hos yngre talare sker en utjämning av lateralerna i riktning mot standardsvenskan: palatalt och tonlöst l har försvunnit och kakuminalt l är på stark tillbakagång.

Källor

- Bruce, Gösta, 2010. *Vår fonetiska geografi. Om svenskans accenter, melodi och uttal*. Lund: Studentlitteratur.
- Engstrand, Olle, 2004. *Fonetikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Garlén, Claes, 1988. *Svenskans fonologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Hultman, O.F., 1894. *De östsvenska dialekterna*. Helsingfors.
- Ivars, Ann-Marie, 1988. *Närpesdialekten på 1980-talet*. [Studier i nordisk filologi 70] Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Karsten, Anton, 1891. *Kökarsmålet: Ljud- och formlära*. Akademisk avhandling vid Helsingfors universitet.
- Loman, Ing-Marie, 1988. Bröllopsdikten från Föglö ur ett språkhistoriskt perspektiv. I *Åländskt språk mellan öst och väst (141–155)*, red. av Åsa Stenwall-Albjerg. Mariehamn: Ålands högskola.
- Papp, David, 1988. Den åländska allmogens segelsjöfart och förbindelser med omvärlden. I *Åländskt språk mellan öst och väst (26–42)*, red. av Åsa Stenwall-Albjerg. Mariehamn: Ålands högskola.
- Pipping, Hugo, 1922. *Inledning till studiet av de nordiska språkens ljudlära*. Helsingfors: Söderström.
- Sandøy, Helge, 1985. *Norsk dialektkunskap*. Oslo: Novus.
- Solstrand, Väinö, 1920. Några ord om språket i Åland. *Tidskrift för åländsk odling 1920*. Mariehamn.
- Sundberg, Eva, 1993. *Dialekten i Ålands nordöstra skärgård*. Mariehamn: Ålands högskola.
- Svenblad, Ralf, 1996. *Med åländska ord: Ur vardagsspråk och folkmål* [Andra upplagan]. Mariehamn: Bokförlaget Abacus.
- Svenblad, Ralf, 2008. *Åländska ord till vardags och finbärs*. Mariehamn: PQR-kultur.

Icke publicerat material

- von Knorring, Frans Peter, 1860, *Ordbok öfver Åländska Dialekter*, i J.E. Rietz manuskriptsamling, Lunds Universitetsbibliotek.
- Nordqvist, Jacob, 1873. *Dialektord från Kumlinge och Brändö socknar*. Svenska Litteratursällskapets samlingar 168.
- Ramsdahl, Carl, 1976, *Ryska ord i åländskan*. Föredrag i Ålands radio 1976.
- Solstrand, Petter, 1880. *Grammatikaliskt material från Brändö och delvis äfven Kumlinge*. Svenska Litteratursällskapets samlingar 175.
- Sjöblom, Vidar, 1920–1924. *Språkljudens kvalitet och förekomst i dialekten kring Pantsarnäs-fjärden*. Manuskript.